

Rákosligeti újságírás

Rákosligeten az újságírás és -kiadás olyan régi keletű, mint maga a település, azonban csak másfél évtizedig tartott. 1916-ot követően hiába kutattunk rákosligeti lapok után, néhány egyházi lap kivételével semmit sem találtunk. Mielőtt rátérnék az itt készült újságok ismertetésére, ha vázlatosan is, érdemes Rákosliget — ma a XVII. kerület egyik része — történetéről pár szót mondani.

Rákosliget (régiben Munkás-Otthon Házépítő Szövetkezet) felépítését 1896. december 12-én kezdeményezték a budapesti gyárak ipari munkásai. Az építő, az Általános Munkás Biztosító Pénztár, a kormányzat támogatását megnyerve, a budapesti lakásnyomort akarta enyhíteni. Az első években ötszáz két- vagy háromszobás, azonos típusú kertes munkásház készült. Tulajdonosaik 1899 őszén költöztek be új otthonaikba. A gödöllői járásbíróóság mint telekkönyvi hatóság 1899. október 19-én adta ki a végzést, amely — első lépésként — 234 új tulajdonos ingatlanjának telekkönyvezéséről tudósít. Rákosliget 1907-ben vált önálló községgé, s mivel tervszerint épült, Pest környékének egyik legrendezettebb települése.

Sokat töprengtem azon, hogy mi az oka a makacs lapalapítási kísérleteknek. (Volt olyan időszak — 1914 első felében —, amikor a kis községben egy időben két sajtótermék is létezett.) Nyereszkezdésről, busás jövedelméről szó sem lehetett. Inkább önként vállalt küldetésről, mely dacolva a közönnyel, az érdektelenséggel, az újság révén akart befolyást gyakorolni a közéletre, a helyi társadalom egészére. Véleményünk alátámasztására segítségül hívhatnánk e régi lapok szerkesztőiségi közleményeit, de sajnos közgyűjteményeinkből rendszerint hiányoznak az első évfolyam első számai, így a lapok programja, beköszöntő cikkei, melyek indokolják a lapalapítást, nem állnak rendelkezésünkre.

Szerencsére az irányvonalra a későbbi számokban is van némi utalás, és e közlemények révén közelebb juthatunk a kérdés megválaszolásához.

✱

Az eddig ismert legkorábbi rákosligeti lap, a *Munkás Otthon* az

alábbiakkal indokolja megjelenését: „*Hogy mennyire szükséges a lapunk fennállása szövetkezetünk (tudniillik a Házépítő Szövetkezet — B. A.), telepünk és tagtársaink érdekében, a jogok megvédésére és közügyeink fejlesztésére, azt külön bizonyítani nem is kell, azt minden tagtársunk tudja. Sok és lényeges kérdés várja megoldását, amit csakis a lap útján lehet kellőképpen megvilágítani, a közvéleményt előkészíteni és a helyes megoldásra az utakat egyengetni. Mindez a lap feladata.*”

A későbbi lapok (Rákoskeresztúr és Vidéke, Rákosvidéki Hírlap) nem győzik eléggé hangsúlyozni, hogy „nem haszonra alapított magánvállalkozások”, a kiadók áldozatot vállalnak, a lap megjelenését a közérdek védelme indokolja. Ehhez hasonlóan jelöli meg feladatát a *Rákosliget* című hetilap (1914), mikor mind társadalmi, mind gazdasági téren a község lakossága egyetemes érdekeinek szolgálatát tűzi ki céljául.

Az előzőek alapján megalapozottan látszik feltevésünk: a lapok fenntartása szükségszerű volt. Az egyszerre épült és használatba vett házak (az elhúzódozó viták az építési vállalkozókkal és a hiva-

tása magaslatán nem álló szövetkezet igazgatóságával szembeni fellépés) sok közös gondot eredményeztek, amelyeket célszerű volt sajtó útján tárgyalni és közöztetni. A múltban is megszokott volt, hogy kisebb-nagyobb városok sajtóorgániummal rendelkeztek, de kétezer lelket is alig számláló fiatal települések lapfenntar-

tása elég ritka. (A Budapest környéki helységek közül megemlíthetjük Budafok, Pesterzsébet, Kispest, Pestszentlőrinc, Rákospalota és Újpest városi sajtóját. Talán csak a *Rákos Vidékét* — Rákosszentmihályon, 1901-től 1938-ig jelent meg — szerkesztették községben.)

A Rákosligeten megjelenő lapok nem vették figyelembe az országos jelentőségű híreket és a belpolitikai élet eseményeit. Legfeljebb a gazdasági helyzettel és az igen rossz megélhetési viszonyokkal foglalkoztak. Viszont megtudhatjuk belőlük, hogy abban az időben milyen kérdések kavarták fel Rákosliget közvéleményét, mik voltak a kisemberek gondjai-panaszai a századfordulón és az azt követő másfél évtizedben. Valamennyi újságból egyöntetűen kiderül, hogy a gazdasági válság nagy terhet rakott az országra és a teher nagyobbik részét viselő kisemberre. A millennium hatalmas beruházásai, építkezései rendre befejeződtek, a nagy állami megrendelések megszűntek. A múlt század végén bekövetkező gazdasági pangás igen erősen érezte hatását a századfordulón is.

Az évek óta állandóvá vált gazdasági válság — írja a *Rákoskeresztúr és Vidéke* 1904-ben — elsősorban a szegény embert sújtja. Azt az embert, kinek munkabírásán kívül nincs egyéb vagyona, befektethető tőkéje. És ha ezt a vagyont nem tudja értékesíteni, nélkülözni kénytelen. Márpedig a nyomor évek óta tart; az ipar pangásával egyidős, a gazdasági válság természetes következménye. A *Rákosliget* arról tudósít, hogy még 1913-ban sem változott meg a gazdasági helyzet, ezért a magyar nép elég rossz viszonyok közt élte végig a lepergett évet. Az új év közállapota aligha lehet rosszabb az elmúlt időszakénál. A bankok ráültek a tőkére, a személyi hitel megszűnt, a sok fizetéképtelenség és üzleti csőd lerombolta a vállalkozás iránti bizalmat. Lecsökkent a termelés, melynek következménye a nagy és tömeges munkanélküliség és a kivándorlás.

✱

Az első rákosligeti lap, a *Munkás Otthon*, 1900-ban indult, tehát alig néhány hónappal később, mint ahogy az első telepesek házaikba beköltöztek. Az első évfolyamot nem ismerjük, egyetlen példány sem került elő. A rendelkezésünkre álló II. évfolyam első száma 1901. január 6-án jelent meg. Felelős szerkesztő és kiadó: Horváth Gyula. A szerkesztőség és kiadóhivatal azonban még nem Rákosligeten, hanem Budapesten, a VI. kerületi Új utca 37. szám alatt volt. A lapot ugyanitt, Wellesz és Krammer könyvnyomdája állította elő. A szerkesztő kiletéről semmit sem sikerült megtudnunk. Neve az első leteleplők névsorában nem szerepel, lehet, hogy nem is volt telepi háztulajdonos.

A *Munkás Otthon*, valamint felelős szerkesztője miatt a *Rákoskeresztúr és Vidéke* is, kétségkívül baloldali lapnak számított. Bizonyítja ezt, hogy a Házépítő Szövetkezet alapítói — Rauch-

maul Károly, Kiss Károly, Kiss Adolf és még többen — a korai magyar munkásmozgalom jeles képviselői és szervezői. (Egyikükről-másikukról a lexikonok is megemlékeznek.) A lap határozottan és következetesen kiállt a munkásszövetkezeti tagok érdekeiért, megvédte őket a szövetkezet igazgatóságával szemben. Az *Újévben* című vezércikk öszintén és leplezetlenül feltárja a munkásszövetség akkori helyzetét, ki-domborítván, hogy a munkások családjainak ezrei a gazdasági válság folyamán a legrémesebb nyomorba jutottak, miként, milyen alamizsnával törekszik a társadalom egyik elenyésző kis része, a nyomort enyhíteni. Mert csak alamizsnáról és pillanatnyi enyhítésről lehet szó, nem pedig egészséges viszonyok teremtéséről.

A lap igen kiélezi a helyzetet a Házépítő Szövetkezet nem munkás igazgatósági tagjaival szemben, és maró gúnnyal ostromozza az „igazgató urak” tehetetlenségét. Ez magyarázza az alábbiakban részletesen ismertett taggyűlés határozati javaslatát is, melynek legkiemelkedőbb része az egyértelmű kijelentés: a Munkás-Otthon Házépítő Szövetkezet maradjon a munkásoké! Már a századfordulón válságos helyzetbe került a szövetkezet; tagjai elégedetlenek voltak az igazgatóság működésével. Kiténik ez a fentebb már említett vezércikk-ből is, mely szerint a tagok 10 százaléka követelte rendkívüli közgyűlés összehívását, így akarta lemondásra kényszeríteni az igazgatóságot.

A vezetőség azonban nem engedte összehívni a közgyűlést. De az ügy nem maradt annyiban. A szövetkezeti tagok, élve az alapszabály előírásaival, taggyűlés keretében fogalmazták meg azt a 14 pontból álló határozati javaslatot, mely összefoglalta megvalósítandó terveiket és elképzeléseiket. A pénzügyminisztériumot felkérték az alapszabály módosítására olyképpen, hogy egyenlő szavazata legyen minden szövetkezeti tag-nak — addig ugyanis a három- és több szobás lakások tulajdonosainak részarányosan emelt szavazatuk volt —, és az igazgatóság összetétele is változzék: háromnegyed része munkás legyen.

Az alapszabály ilyen módosítása — hangzik az indoklás —, azért szükséges, hogy a munkásokat ne lehessen többé elnyomni, jogaikat ne lehessen elsikkasztani, ne gyakorolhassanak rájuk pressziót, ne terrorizálhassák őket, és főleg (az előzőekben már volt róla szó), hogy a *Munkás Otthon* a munkásoké maradjon. A

taggyűlés kimondta még: az igazgatósággal és a felügyelőbizottsággal szemben bizalmatlansággal viseltetik, és sem méltónak, sem hivatottnak, sem képesnek nem tartja arra, hogy a szövetkezetet vezesse. Miután meg van győződve tehetetlenségéről és a munkások iránti érzéketlenségéről, saját kebeléből választ végrehajtó bizottságot, mely feljogosítottatik arra, hogy a tagok nevében és megbízásából cselekedjék s intézkedjék.

A továbbiakban még arról is határozta, hogy amennyiben az igazgatóság elnöke nem hívja össze a közgyűlést, a taggyűlés elnökségének joga van a budapesti kereskedelmi- és váltótörvényszéknél feljelentést tenni és vizsgálatot kérni a szövetkezeti tagok jogainak és anyagi érdekeinek megvédése céljából. A hivatal hasson oda, hogy a közgyűlést mielőbb összehívják. A szerve-

utca 2. szám alatt. (Érdekes, hogy az újság 1903. október 1-i számában a helység neve már Rákosliget. A belügyminisztérium azonban csak 1907-től — Rákosliget önálló községgé válásától — engedélyezte a név használatát.) Felelős szerkesztő: Kiss Károly, kiadó: Sissmann Demeter. A felelős szerkesztő, egyben a Munkás-Otthon Házépítő Szövetkezet egyik alapítója: Kiss Károly. A lapot a Pátria irodalmi és nyomdai részvénytársaság állította elő.

A *Rákoskeresztúr és Vidéke* sok érdekes, helyi jellegű eseményről számolt be, részletes ismertetésre nincs terünk. De egy kérdést nem hallgathatunk el. 1904-ben megismétlődtek a Házépítő Szövetkezet bajai, és a lap különkiadásban számolt be a fejleményekről. A szövetkezet, ezúttal is elégedetlen lévén az igazgatóság működésével, taggyűlést hívott egybe, melynek segítségével sze-

Helytörténeti Gyűjteménynek. Az újság élettartama nem állapítható meg. A lapot felelős szerkesztőként Tordai Vilmos jegyezte. Személyéről közelebbit nem tudunk. A szerkesztőség és kiadóhivatal Rákosligeten volt a XV. utca 8. szám alatt; a nyomtatást Várnai F. könyvnyomdája (Budapest, Régi posta u. 3.) végezte.

A *Rákosvidéki Hírlap* (1910—1916) címe már elárulja, az újság nemcsak Rákosliget, hanem a környék (Rákoscsaba, Pécel, Rákoskeresztúr) társadalmi, közgazdasági és kulturális érdekeit is képviselte. A lapot, felelős szerkesztőként, Békássy Lajos indította, a társszerkesztő Veszeli József, 1911-től pedig Vidt Elek volt. A *Rákosvidéki Hírlap* vasárnaponként jelent meg. Békássy Lajosról — a lapot 1914-ig szerkesztette — tudjuk, hogy az 1909-ben megnyitott községi polgári fiú- és leányiskola igazgatójaként is működött. A lapot megszűnéséig Koháry Ödön és Füzesy Imre vitte tovább. (Szerkesztőség és kiadóhivatal: Rákosliget, VIII. utca 4. Az első szám 1910. június 19-én jelent meg.)

Munkás-Otthon-szövetkezet.

A „Munkás-Otthon” szövetkezet múlt év december havában Fackh Károly miniszeri tanácsos elnöklété alatt és Weitzmann Fülöp kir. tanácsos, kir. közjegyző jelenlétében megtartott alakuló közgyűlésen a választott igazgatóságot azzal bízta meg, hogy a „Munkás-Otthon” létesítésére szükséges előkészületeket tegye meg.

Van szerencsénk tehát tudomásul adni, hogy a kormány hatáshoz támogatásával, a Postai Magyar Kereskedelmi Bank segítségével, nemkülönben egyes nagyiparosok közreműködésével sikerült az ezer család háza építéséhez, valamint a hozzávaló telkekhez szükséges pénzügyi megsegítést biztosítanunk.

Az alábbiakban tehát felsoroljuk azon kötelezettségeket, amelyeket a szövetkezeti tagok el-

zésben tevékenyen részt vett Kiss Károly, Matos Jenő (a taggyűlés őt választotta elnökévé), Laky Viktor, Kürschner Jakab, Dobay János és Kiss Adolf. Még csak 1901-et írtak, s már ennyire elmergesedett a helyzet a szövetkezet igazgatósága és a tagok között! A *Munkás Otthon* több égető kérdést is felvetett: mi lesz a vasúti váróteremmel, az állomás-épülettel, miért akadozik a telep fejlődése. Szóba került az élelmiszerek helybeni beszerzésének nehézsége is (a telepen ugyanis nem folyt semmiféle termelés). Sajnos, több lapszám nem áll rendelkezésünkre, így azt sem tudjuk, mikor szűnt meg a *Munkás Otthon*.

A *Rákoskeresztúr és Vidéke* 1903. szeptember 1-én indult. Első száma ugyancsak hiányzik az Országos Széchényi Könyvtár Hírlaptárából. Két évfolyamot ért meg. Az első évben négy, a második évben — miután 1904 januárjától havonként kétszer jelentkezett — huszonnégy szám jelent meg. A lap szerkesztősége és kiadóhivatala Rákosligeten volt a VI. utca 20., illetve a XI.

rettek volna kilábalni a válságos helyzetből. A pénzügyi válságot az idézte elő, hogy a munkás tagok a szakadatlanul fennálló gazdasági válság miatt nem tudták törleszteni az esedékes részleteket. Kivezető útnak kínálkozott, hogy a pénzügyminisztériumtól államsegélyt kérjenek. Amennyiben az államsegély nem lenne elegendő a legégetőbb pénzügyi nehézségek rendezésére, tárgysorsjáték engedélyezését kell kérni a pénzügyminisztériumtól. (A lap későbbi számából tudjuk: a kormányzat engedélyezte 50 ezer egykoronás sorsjegy forgalomba hozatalát.) Így kívánták a szövetkezetet újból talpra állítani, a csődtől megszabadítani, hogy a törlesztéseket nehezen fizető munkás tagok megtarthassák házukat.

1905. április 1-én új lapot alapítottak. A *Rákosliget* töredékesen előkerült négy példánya sajtótörténeti ritkaság — Kutas Artur festőművész-tanár ajándékozta nagylelkűen a Rákosmenti

Befejezésül szólnunk kell még a második *Rákosliget* című helyi lapról mint kérészetű vállalkozásról: az első szám 1914. január 1-én látott napvilágot és a 28. szám — 1914. július 16-án már el is köszönt az olvasótól. Az újság minden hét csütörtökön hagyta el a nyomdát. Kürschner Jakab szerkesztette, főmunkatársa Révay Gyula volt. Kürschner Jakab az Általános Munkásbetegség-lyező- és Rokkantsági pénztár tisztviselőjeként, majd aligazgatójaként tevékenyen segítette a Munkás-Otthon Házépítő Szövetkezet munkáját. 1895 tavaszán ő vezette azt a küldöttséget, mely fölkereste az ipari és kereskedelmi minisztert, hogy tőle a szövetkezet támogatását kérje. Mint Huszlicska Károly *Rákosliget története* című tanulmányából ismeretes, a segítség nem maradt el. A *Rákosliget* szerkesztősége és kiadóhivatala a XIII. utca 14. szám alatt volt, Révay Gyula házában. Érdekességként megjegyzendő: ez az első lap, melyet Rákosligeten nyomtattak, a Boros Nyomdában.